

Зважаючи на вищевикладене, можна стверджувати, що під підставами оскарження рішень третейських судів необхідно розуміти такі відокремлені порушення процесуально-організаційного характеру, які визначені Законом України «Про третейські суди», та, у разі встановлення їх наявності компетентним судом, мають наслідком безумовне скасування рішень третейських судів. Наявність встановленої законом саме такої можливості скасування рішення третейського суду компетентним державним судом, з одного боку, слугує додатковою гарантією прав учасників третейського розгляду, а з іншого, спонукає третейські суди до дотримання встановленої процедури розгляду справ.

#### Список використаних джерел:

1. Котвяковский Ю. А. Отдельные вопросы взаимодействия третейских судов с системой общих судов Украины / Ю. А. Котвяковский // «Legea si Viata» Международный научно-практический правовой журнал. № 6. – 2016. – С. 55-59.
2. Котвяковский Ю. О. Особливості третейського розгляду цивільних та господарських справ / Ю. О. Котвяковский // Вісник Херсонського державного університету. – Херсон, 2016. – № 1. – С. 123-127.
3. Кравчук В. М. Науково-практичний коментар до Цивільного процесуального кодексу України / В. М. Кравчук, О. І. Угриновська. – Х. : Фактор, 2010. – 786 с.
4. Притика Ю. Д. Теоретичні проблеми захисту прав учасників цивільних правовідносин у третейському суді : дис. ... док. юрид. наук : 12.00.03 / Ю. Д. Притика. – К., 2006. – 632 с.
5. Маляренко А. В. Про упередженість як підставу дисциплінарної відповідальності суддів / А. В. Маляренко // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2012. – № 1 (4). – С. 81–89.
6. Рішення Господарського суду м. Києва від 11.06.2009 р. у справі № 45/144 // Єдиний державний реєстр судових рішень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/3877861>.

ЛИСЕНКО В. А.,  
адвокат

УДК 347.921.3(477)(045)

### ВСТУП ТА УЧАСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТРЕТІХ ОСІБ, ЩО ЗАЯВЛЯЮТЬ САМОСТІЙНІ ВИМОГИ ЩОДО ПРЕДМЕТА СПОРУ: ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Стаття присвячена дослідженню проблематики практичних моментів реалізації процесуальної правосуб'єктності третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у цивільному процесі. Проаналізовано питання теорії і практики участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у цивільному процесі. Зроблені відповідні висновки щодо необхідності вдосконалення чинного законодавства з метою усунення перешкод на шляху практичної реалізації третіми особами, що заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, своїх прав та законних інтересів.

**Ключові слова:** *третья особа без самостійних вимог щодо предмета спору, цивільний процес, вступ у справу, позов третьої особи.*

Статья посвящена исследованию проблематики практических моментов реализации процессуальной правосубъектности третьих лиц, заявляющих самостоятельные требования относительно предмета спора в гражданском процессе. Проанализированы вопросы теории и практики участия третьих лиц, заявляющих самостоятельные требования относительно предмета спора в гражданском процессе. Сделаны соответствующие выводы о необходимости совершенствования действующего законодательства с целью устранения препятствий на пути практической реализации третьими лицами, заявляющими самостоятельные требования относительно предмета спора, своих прав и законных интересов.

**Ключевые слова:** *третье лицо без самостоятельных требований относительно предмета спора, гражданский процесс, вступление в дело, иск третьего лица.*



The article is devoted to the study of the practical aspects of the implementation of the procedural juridical personality of third persons who apply independent claims regarding the subject of the dispute in the civil process. The questions of the theory and practice of participation of third parties who apply independent claims regarding the subject of the dispute in the civil process are analyzed. Appropriate conclusions have been made regarding the necessity of improvement of the current legislation in order to eliminate obstacles to the practical implementation of third parties who apply independent claims regarding the subject of dispute of their rights and lawful interests.

**Key words:** *third person without independent claims regarding the subject of the dispute, civil practice, entry into the case, intervention, third party claim.*

**Вступ.** Участь особи у цивільному процесі веде до наділення її певним цивільно-процесуальним статусом: позивача, третьої особи, заявника, стягувача, відповідача тощо. Особливе значення серед цих учасників відводиться третім особам, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, адже їх участь у процесі сприяє не тільки встановленню істини та фактичних обставин справи, а й процесуальній економії і ефективному виконанню судових рішень. Тому не можна не відзначити важливість інституту третіх осіб у цивільному процесі для судової практики та осіб, права і законні інтереси яких він захищає. Проте на практиці реалізація третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, свого статусу натикається на безліч підводних каменів, що у великій мірі обумовлюються недосконалістю чинного законодавства, і, як наслідок, не дають можливість особі його реалізувати у повній мірі.

У науковій літературі питання статусу третіх осіб у цивільному процесі України висвітлювалося досить частково, зокрема, цій проблемі присвячували праці такі вчені: В. Н. Аргунов, А. В. Бачун, А. В. Бобровник, М. А. Вікут, І. І. Діткевич, І. М. Іллінська, Д. В. Маклаїв, Д. М. Сібільов, В. В. Комаров, Д. М. Чечот, М. С. Шакарян, В. Н. Щеглов тощо. Підкреслюючи безумовну цінність вказаних праць, слід відзначити, що до цього часу об'єктом спеціальних досліджень проблема всестороннього аналізу практичних аспектів реалізації прав та законних інтересів третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, не поставала.

**Постановка завдання.** Мета нашої статті була сфокусована на окресленні проблемних моментів реалізації прав та законних інтересів третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору та висуненні практичних рекомендацій щодо їх вирішення.

**Результати дослідження.** Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, вступає у цивільний процес шляхом пред'явлення позову. Вбачається, що вступ у справу таким шляхом впливає із самої сутності третьої особи, як особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, і наділена всіма правами та обов'язками позивача. Тому, як і позивач, для вступу у справу третя особа повинна мати право на пред'явлення позову і дотриматися встановленого законом порядку його реалізації.

Водночас, досить часто практика свідчить, що непоодинокі випадки, коли відбувається залучення цього виду третіх осіб на підставі їхнього клопотання чи заяви [1]. Вважаємо таку ситуацію неприпустимою і абсолютно невірною, оскільки у ст. 34 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) законодавець чітко вказав, що третя особа з самостійними вимогами вступає у процес, пред'явивши позов до однієї чи обох сторін. Тобто можна говорити, що саме позовна заява є формою вираження позову третьої особи (відповідно до ч. 1 ст. 118 ЦПК України позов пред'являється шляхом подання позовної заяви).

Як влучно наголошено з цього приводу Г. Л. Осокіною, позов і позовна заява співвідносяться як зміст та його форма. При цьому позовна заява є способом існування та виразу позову, як вимоги про захист права або інтересу, тобто його процесуальною оболонкою, а позов є чимось внутрішнім, що не може бути пізнане безпосередньо, тому що пізнається тільки через свій прояв у позовній заяві [2, с. 553].

В аспекті вступу у процес третьої особи з самостійними вимогами, слід відзначити, що у силу принципу диспозитивності її вступ у справу не може відбутися інакше, ніж згідно з її волею, за її власною ініціативою, а саме згідно з бажанням вплинути на зміст рішення суду і тим самим захистити свої права та інтереси. Хоча треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть виявити бажання не вступати у цивільний процес між сторонами, а ініціювати свою цивільну справу, пред'явивши цивільну позовну заяву до тієї сторони, на чию користь ухвалене позитивне рішення суду, у результаті чого ця сторона порушила чи поставила під загрозу їхні права та інтереси.

Позовна заява третьої особи повинна відповідати всім вимогам, що пред'являються до позовних заяв і передбачені ст. 118-120 ЦПК України. Як вдало зазначає С. А. Чвакін: «Виразитись та розкритись самостійні вимоги третьої особи зможуть у цивільній позовній заяві, в якій, нарівні з



іншими, зазначеними ст. 119 ЦПК України, треба розкрити зміст цивільних вимог, обставини, якими обґрунтовуються ці вимоги, та вказати, якими доказами можливо підтвердити цивільний позов. Вказаним підтверджується відповідна «ниточка» між вимогою третьої особи з самостійними вимогами на предмет спору і спірними цивільно-правовими відносинами сторін. Це є метою направлення цивільної вимоги третьої особи з самостійними вимогами, яка може мати наслідки – повністю або у частковій мірі нейтралізувати вимогу позивача у цивільному процесі. Однак такою цивільна вимога третьої особи з самостійними вимогами стане у тому разі, якщо у неї будуть наявні елементи, які мають спільний зв'язок з первісною цивільною позовною заявою» [3, с. 97]. При відсутності зазначених умов суд, захищаючи права сторін від необґрунтованого втручання третьої особи у «чужий» процес, відмовляє третій особі в її проханні про вступ у справу [4, с. 74].

Практично важливим є вирішення питання щодо моменту подання такої позовної заяви третьою особою, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. На жаль, момент вступу третьої особи з самостійними вимогами у ЦПК не конкретизується. Ст. 34 ЦПК України встановлює, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу до закінчення судового розгляду. Однак вірним є висновок, що треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у судовий процес до початку судових дебатів, адже згідно з ч. 9 ст. 193 ЦПК позовну заяву від третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, подану після початку судових дебатів, суд своєю ухвалою повертає заявнику. У той же час аналіз судової практики свідчить про доцільність вступу третьої особи у процес на стадії попереднього судового засідання та підготовки справи до розгляду (ст. 130 ЦПК), оскільки таке положення позитивно вплине на своєчасність розгляду справи, на економію часу та процесуальних засобів. Вважається, що у ЦПК повинна мати місце норма, яка б конкретизувала часові межі пред'явлення третьою особою самостійної вимоги, оскільки вищезгадане положення, передбачене ч. 1 ст. 34 ЦПК, перенесено із ЦПК 1963 р. у новий без урахування змін щодо стадійності цивільного процесу, які мають місце у ЦПК 2004 р.

Наступним проблемним моментом з практичної точки зору є визначення підсудності позову третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Логічним, з одного боку, є висновок, що підсудність такого позову повинна визначатися місцем розгляду початкового спору, в який втручається третя особа. Суттєвим недоліком при цьому є відсутність прописаного відповідного правила, що у свою чергу веде до іншого, здавалося б теж логічного висновку про необхідність застосування загальних правил визначення підсудності. Складно погодитись з тими авторами, які констатують підсудність цього позову суду, який розглядає початковий спір, як щось само собою зрозуміле, без будь-якої законодавчої вказівки [5, с. 299; 6, с. 267], оскільки аналогічно можна було б висловитись і про підсудність зустрічного позову, що пред'являється відповідачем, однак відповідна норма у ЦПК існує (ч. 2 ст. 113 ЦПК України). А тому вважаємо доцільним доповнити чинну ст. 113 ЦПК України, яка встановлює правила підсудності кількох вимог, пов'язаних між собою, частиною 3, такого змісту: «позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору незалежно від його підсудності пред'являється до суду за місцем розгляду первісного позову». Відзначимо, що дана пропозиція висловлювалася ще у літературі радянського періоду [7, с. 7], проте до цього часу вона залишається несприйнятою вітчизняним законодавством.

Таким чином, основними умовами вступу третьою особою, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору є: – обов'язковість того, щоб третя особа із самостійними вимогами заявляла право на об'єкт чужого процесу; – право, яке заявляє третя особа із самостійними вимогами повинно бути самостійним і незалежним від прав сторін (інакше вона може приєднатися до позивача або відповідача у якості співучасника); – цивільний процес, у який має намір вступити третя особа, повинен тривати; третя особа із самостійними вимогами повинна подати позовну вимогу із дотриманням всіх необхідних формальностей [8, с. 105].

Алгоритм процесуальних дій, які вживає суд при зверненні третьою особою, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору описує С. В. Сенік. Так, суд: 1) перевіряє дотримання часової межі здійснення права на вступ у відкрите провадження у справі як третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору; 2) перевіряє матеріально-правовий зв'язок позовних вимог третьою особою із вимогами за первісним позовом; 3) постановляє одну з двох ухвал: 1) або про прийняття позовної заяви третьою особою до розгляду; 2) або про відмову у прийнятті позовної заяви третьою особою, у резолютивній частині якої обов'язково має бути роз'яснено право звернутися до суду зі своїми вимогами з додержанням загальних правил щодо подання позовних заяв. Такі ухвали оскарженню не підлягають [9, с. 311].

Як вдало підкреслює О. В. Бобровник: «У ст. 34 ЦПК взагалі не відображена роль суду у вирішенні питання про допуск або відмову у допуску третьою особою, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору. Через таку неконкретність ст. 34 ЦПК може скластися враження, що вступ третіх осіб з самостійними вимогами відбувається автоматично, тобто незалежно від волі осіб та позиції суду. До такого сприйняття діяльності суду при прийнятті позову від третіх осіб спонукає й відсутність



у ст. 293 ЦПК права на самостійне оскарження ухвали про відмову у прийнятті такого позову й об'єднання його з первісним позовом в одну справу. Тому відповідне положення має бути відображене у цій нормі» [10, с. 15]. Виходячи з цього зауважимо, що цілком і повністю підтримуємо позицію автора і вважаємо, що практичне вирішення питання про допуск третьої особи шляхом постановлення судом ухвали потребує законодавчого згадування у ст. 34 ЦПК України.

Ми цілком не згодні з позицією науковців, які вважають, ніби законодавство не покладає на суд обов'язку допустити третю особу до участі у справі [11, с. 83], а близьким нам видається підхід науковців, згідно з яким, якщо при подачі позовної заяви третьою особою були дотримані всі вимоги ЦПК, вона повинна бути прийнята судом до розгляду [2, с. 189]. І хоча дослівно такий обов'язок не прописаний у ЦПК України, все ж він впливає з конституційного гарантування кожному права на судовий захист. А отже, обов'язок суду прийняти заяву третьої особи, що відповідає вимогам чинного законодавства, кореспондує праву на судовий захист і є його прямим наслідком. При поданні будь-якої заяви, якщо дотримані необхідні для такого звернення формальності, суд зобов'язаний прийняти таку заяву, при чому такий обов'язок виникає у суду автоматично.

Як вже зазначалось, суд у випадку подання третьою особою позовної заяви постановляє ухвалу або про прийняття позовної заяви третьої особи до розгляду, або про відмову у прийнятті позовної заяви третьої особи. Тому слід звернути увагу на проблему визначення кількості і змісту підстав, за якими суд може відмовити третій особі у прийнятті до розгляду її вимоги.

Оскільки звернення до суду третьої особи із самостійними вимогами здійснюється шляхом подання позовної заяви, то очевидно, що насамперед мова повинна йти про такі підстави, як відсутність у третьої особи права на пред'явлення позову і (або) порушення нею порядку реалізації цього права. Тобто про ті випадки, за яких суддя може повернути позовну заяву (ст. 121 ЦПК України) чи відмовити у відкритті провадження у справі (ст. 122 ЦПК України).

Однак проблема полягає у тому, що вживана у даних статтях термінологія та структурне розташування у Главі 2 «Пред'явлення позову. Відкриття провадження у справі», стверджують про можливість використання їх судом саме при вирішенні питання про порушення цивільної справи шляхом прийняття позовної заяви від первісного позивача, застосування ж їх у випадку подачі позову третьою особою, з формальної точки зору не можливе. Безумовно, з точки зору процесуальної економії, такий варіант неприйнятний. Дана проблема може вирішуватися шляхом застосування даних норм до позовної заяви третьої особи за аналогією. Однак вдалою видається пропозиція, яку з дещо інших мотивів можна зустріти у літературі [7, с. 7], щодо внесення змін у відповідні статті кодексу шляхом включення до них згадки про третю особу, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Хоча слід відзначити, що кроком на шляху усунення таких законодавчих неточностей є існування ст. 125 ЦПК України, яка присвячена регулюванню позову третьої особи із самостійними вимогами. Норма цієї статті вказує, що положення статей 123, 124 цього Кодексу застосовуються до позовів третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, в якій відкрито провадження. Однак вищезгадані статті стосуються зустрічного позову та форми і змісту зустрічної позовної заяви, а вже у ст. 124 ЦПК є посилання на ст. 121 цього ж Кодексу.

Недоліком такої аналогії є й те, що виникає певна неузгодженість положень ст. 34 та ст. 123 ЦПК (на яку є посилання у ст. 125 ЦПК). Ця неузгодженість виявляється у тому, що зустрічний позов пред'являється відповідачем до початку розгляду справи по суті, а позов третьої особи з самостійними вимогами – до закінчення судового розгляду.

Певні практичні проблеми така аналогія породжує і в аспекті застосування ст. 121 ЦПК України, а саме у випадку невиконання вимог закону щодо порядку, форми та змісту подання позовної заяви третьою особою при вирішенні судом питання про залишення такої заяви без руху. Процесуальне законодавство у цій частині потребує удосконалення у зв'язку з тим, що стосовно третіх осіб інститут залишення заяви без руху не узгоджений у достатній мірі. На практиці суддя, встановивши, що до суду подана позовна заява третьої особи з вадами змісту, форми чи порядку подання, чи не оплачений судовий збір, постановляє ухвалу про залишення заяви без руху, про що повідомляє третю особу і надає їй строк для усунення недоліків. Така ситуація може виникнути і коли третя особа подала заяву про вступ у справу у судовому засіданні, але ця заява не відповідає вимогам закону щодо її змісту, форми, порядку подання чи не оплачений судовий збір, а підстави для відкладення розгляду справи відсутні. І виходить, що розгляд спору між первісними сторонами ставиться у залежність від виправлення недоліків позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги.

Вважаємо, що слід мати на увазі, що треті особи вступають у процес, вже розпочатий іншими особами, тому розгляд спору між ними не варто ставити у пряму залежність від виправлення недоліків позовної заяви третіх осіб. Отже, застосування інституту залишення заяви без руху та надання третій особі строку для виправлення недоліків у заяві або сплати судового збору виправдано, якщо цей строк вписується у загальні строки розгляду цивільних справ (ст. 157 ЦПК).



Серед підстав, за якими суд вправі відмовити третій особі у розгляді її вимог, більшість авторів відносить також – відсутність зв'язку позову третьої особи зі справою, яка розглядається, про що нами вже згадувалось [12, с. 170-171; 13, с. 79; 14, с. 266, 268].

Цій тезі справді складно заперечити, оскільки допущення у справу як третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, суб'єкта, чий позов щодо предмета спору не має ніякого стосунку, було б не тільки алогічним, але і, що головне, призвело б до невинновданого затягування і ускладнення процесу.

Хоча існують і протилежні наукові погляди, які стверджують, що третій особі не може бути відмовлено у прийнятті позовної заяви з підстав інших, ніж позивачеві, оскільки третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору наділяється процесуальним статусом останнього. З дещо інших аспектів критикує можливість відмови суду прийняти позовну заяву третьої особи з підстав відсутності її зв'язку зі справою, яка розглядається, М. С. Шакарян, вказуючи, що визнання того, відноситься чи ні позов третьої особи до даної справи, є вирішенням питання по суті, а відмова за цим пунктом третій особі у вступі у процес може спричинити ускладнення процесу (у разі скасування за скаргою третьої особи відповідного рішення суду або пред'явлення третьою особою самостійного позову) [15, с. 8; 7, с. 6-7].

На цей аргумент запропонуємо контраргументи. По-перше, це те, що з юридичної точки зору третя особа отримує відповідний статус суб'єкта цивільного процесу тільки тоді, коли зацікавлена у такій якості особа буде допущена судом до справи. До цього моменту можна говорити лише про особу, яка має намір вступити у процес як третя особа і тільки номінує себе у цій якості. По-друге, при вирішенні питання щодо того, чи має позов третьої особи відношення до справи, тобто чи спрямований він на предмет спору, що вже розглядається судом, від суду не вимагається будь-яких правозастосовних операцій, для цього досить просто ознайомитися з позовною заявою третьої особи; і таку процедуру складно віднести до числа дій щодо вирішення заявлених вимог по суті.

У літературі існує позиція, що суд вправі відмовити третій особі у вступі у справу на тій підставі, що спільний розгляд його вимоги і первісного позову є недоцільним [6, с. 268]. З практичної точки зору справді складно заперечити, що недоцільність дійсно може мати місце, зокрема, коли це ускладнює розгляд первісних позовних вимог, скажімо, коли позивачем було заявлено відразу кілька вимог, а позов третьої особи має відношення тільки до однієї з них. Однак законодавством чітко не визначено таку підставу відмови у вступі третьої особи як недоцільність розгляду її вимог разом з первісними вимогами, а тому позов третьої особи повинен бути судом прийнято.

У літературі запропоновано шлях для усунення такої недоцільності розгляду вимог в одному процесі, який є законодавчо передбаченим – виділення позову третьої особи і вимоги позивача в окремі провадження [7, с. 7-8]. Дійсно, інститут роз'єднання позовів закріплений у чинному законодавстві, а саме ст. 126 ЦПК України і передбачає у частині 2: «Залежно від обставин справи суддя чи суд мають право постановити ухвалу про роз'єднання кількох поєднаних в одному провадженні вимог у самостійні провадження, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи». Однак, законодавець передбачив інститут третіх осіб саме з метою одночасного розгляду первісного позову та самостійної вимоги третьої особи щодо предмета спору між сторонами з метою недопущення рішення, яке порушуватиме права третьої особи, коли два позови взаємопов'язані та їхній спільний розгляд є доцільним.

У зв'язку з викладеним виникають два питання: по-перше, чи вправі сторони оскаржити ухвалу суду про допуск третьої особи до участі у справі, і, по-друге, чи може третя особа оскаржити ухвалу суду про відмову у допуску її у процес між первинними сторонами. Виходячи з положень чинного законодавства, на ухвалу суду про допуск третьої особи до участі у справі позивач і відповідач не можуть подати окремі скарги, оскільки таким вступом не перешкоджається подальший рух справи між первинними сторонами, адже після вступу третьої особи процес продовжується. Тому ст. 293 ЦПК України не передбачає дану ухвалу серед тих ухвал, на які можуть бути подані скарги окремо від рішення суду. Частина 2 цієї статті встановлює, що заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду. У разі подання апеляційної скарги на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду, суд першої інстанції повертає її заявнику, про що постановляє ухвалу, яка не підлягає оскарженню. Тобто, сторона, подаючи апеляційну скаргу на рішення, які були прийняті у даній справі, має можливість висловити у такій скарзі всі ті міркування, за якими вона вважає ухвалу суду щодо участі третьої особи у даному процесі не обґрунтованою.

Не може, на нашу думку, і сама третя особа оскаржити ухвалу суду про відмову в її допуску у процес, оскільки у випадку відмови від допуску до участі у процесі між першопочатковими сторонами, треті особи не позбавлені можливості здійснити своє право шляхом пред'явлення самостійного позову. Отже, відмова у подібних випадках не може розглядатися як відмова у судовому захисті, адже



третья особа може здійснити захист свого права шляхом окремого самостійного позову, виступаючи вже як позивач.

Треба підкреслити, що законодавцем вказано на обов'язок суду повернути розгляд цивільної справи до її початку, коли до цивільного процесу вступають треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору. Згідно з ч. 2 ст. 34 ЦПК України після вступу у справу третьої особи, яка заявила самостійні вимоги щодо предмета спору, справа за клопотанням цієї особи розглядається спочатку. Це законодавче положення вкрай позитивне з практичної точки зору, оскільки дасть можливість юридично зацікавленим у результаті справи особам можливість підготуватися до процесу з урахуванням змін, які відбулися [14, с. 9; 15, с. 130-131]. Адже до моменту вступу третьої особи у справу судом і учасниками процесу вже було вчинено певні процесуальні дії щодо його розгляду (не виключено, що у тому числі і такі ключові, як дослідження доказів), і якщо ці дії не повторити заново за участю третьої особи, остання виявиться у гіршому становищі, ніж інші особи, що були присутні при цих діях, а її шанси вплинути на зміст рішення суду і тим самим захистити свої інтереси значно зменшаться, так само як знизиться і ймовірність встановлення судом істини у спорі. Положення про розгляд справи спочатку обумовлене і спеціальним принципом цивільного процесу – принципом безпосередності (ст. 159 ЦПК України).

Як вдало зазначає М. І. Євтухович: «У разі вступу третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, розгляд цивільної справи починається спочатку. Це можна розуміти таким чином, що суд при розгляді цивільної справи не має права відмовити третій особі із самостійними вимогами щодо предмета спору в її бажанні розпочати розгляд цивільної справи спочатку, оскільки закон не дає у цьому випадку суду право вибору, а натякає тільки на одну ймовірну процесуальну дію у вигляді задоволення у клопотанні. Отже, ця норма є імперативною і суд зобов'язаний розпочати розгляд справи спочатку» [16, с. 170].

На нашу думку, оскільки суд у даній ситуації може здійснити лише одну процесуальну дію у вигляді задоволення у клопотанні третьої особи про розгляд справи спочатку і враховуючи вагоме значення розгляду справи спочатку для забезпечення прав та інтересів третьої особи та для встановлення судом істини у спорі, доцільніше було розпочинати цивільну справу спочатку автоматично, без відповідного клопотання третьої сторони.

Сказане вище дозволяє констатувати, що вступ третьої особи у справу завжди віддаляє момент вирішення спору судом. А це, на наш погляд, свідчить про необхідність перегляду підходів до визначення строків розгляду цивільних справ судом першої інстанції. До того ж ст. 157 ЦПК України, яка передбачає строки розгляду справ, слід доповнити нормою про те, що при вступі третьої особи у процес строки розгляду справи обчислюється з моменту такого вступу.

Крім того, певні труднощі викликає тлумачення «розгляд справи спочатку», адже не зрозуміло що слід вважати цим «початком»: слід розпочати стадію, на якій відбувається вступ третьої особи до початкового стану чи варто взагалі повернутися до попередньої стадії процесу. Тобто, хочеться висловити пропозицію про доцільність конкретизації положення «справа розглядається спочатку» відповідно до стадійності цивільного процесу.

**Висновки.** Проведене нами дослідження дало можливість прийти до наступних висновків:

1. Вступ у справу третьої особи, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору можливий лише шляхом подання нею позовної заяви, яка серед вимог, передбачених для позовної заяви позивача (ст. ст. 118-120 ЦПК України), повинна розкривати зміст цивільних вимог, обставини, якими обґрунтовуються ці вимоги та докази, що їх стверджують і цим самим підтвердити зв'язок між вимогою такої третьої особи та спірними цивільно-правовими відносинами сторін.

2. Попри чинну норму, що треті особи з самостійними вимогами щодо предмета спору можуть вступити у справу до закінчення судового розгляду (ст. 34 ЦПК України), виходячи з ч. 9 ст. 193 ЦПК України, такий вступ все ж можливий до початку судових дебатів. Натомість аналіз судової практики свідчить про доцільність вступу третьої особи у процес на стадії попереднього судового засідання та підготовки справи до розгляду (ст. 130 ЦПК України) з метою забезпечення своєчасності розгляду та процесуальної економії. Тому саме таке положення пропонуємо закріпити у ЦПК України.

3. Вважаємо, що позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від його підсудності, пред'являється до суду за місцем розгляду первісного позову. Таке положення рекомендуємо закріпити у ЦПК України, доповнити ст. 113 ЦПК України частиною 3 такого змісту: «позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від його підсудності, пред'являється до суду за місцем розгляду первісного позову».

4. Підтримуємо позицію науковців і практиків, які виступають за те, що практичне вирішення питання про допуск третьої особи шляхом постановлення судом ухвали потребує законодавчого згадування у ст. 34 ЦПК України.

5. Необхідно поширити дію статей ст. 121 ЦПК України та ст. 122 ЦПК України на третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, оскільки формально їх використання судом



можливе лише при вирішенні питання про порушення цивільної справи, шляхом прийняття позовної заяви від первісного позивача. При цьому вважаємо некоректним, що розгляд спору між первісними сторонами ставиться у залежність від виправлення недоліків позовної заяви третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги. Тому застосування інституту залишення заяви без руху та надання третій особі строку для виправлення недоліків у заяві або сплати судового збору виправдано, якщо цей строк вписується у загальні строки розгляду цивільних справ (ст. 157 ЦПК України).

6. Однією з підстав, за якими суд вправі відмовити третій особі у розгляді її вимог, на нашу думку, слід вважати відсутність зв'язку позову третьої особи зі справою, яка розглядається.

7. Вважаємо за доцільне передбачити як автоматичне правило розгляд справи спочатку у випадку вступу у справу третьої особи, що заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, без відповідного клопотання третьої сторони. При цьому строки розгляду справи, на нашу думку, слід обчислювати з моменту такого вступу.

#### Список використаних джерел:

1. Ухвала Кам'янобрідського районного суду м. Луганська : Справа №436/972/13ц. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>
2. Осокіна Г. Л. Гражданский процесс. Общая часть : [учебник] / Г. Л. Осокіна. – 3-е изд., перераб. – М. : Норма ; Инфра-М, 2013. – 703 с.
3. Чванкін С. А. Особливості правового статусу третіх осіб у цивільному процесі України / С. А. Чванкін // Актуальні проблеми держави і права. – 2010. – Вип. 53. – С. 96-103.
4. Вукот М. А. Третьи лица в советском гражданском процессе / М. А. Вукот // Ученые записки Саратовского юридического института. – Саратов, 1959. – Вип. 7. – С. 68-74.
5. Гражданский процесс. Хрестоматія : [учеб. пособие] / [В. В. Аргунов и др.] ; под ред. М. К. Треушников. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Городец, 2005. – 896 с.
6. Курс советского гражданского процессуального права : в 2 т. / [А. А. Мельников и др.] ; отв. ред. А. А. Мельников. – М. : Наука, 1981. – Т. 1: Теоретические основы правосудия по гражданским делам. – 464 с.
7. Шакарян М. С. Участие третьих лиц в советском гражданском процессе : [лекция] / М. С. Шакарян. – М. : РИО ВЮЗИ, 1990. – 36 с.
8. Зейкан Я. П. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України / Я. П. Зейкан. – К. : КНТ, 2011. – 572 с.
9. Сенік С. Особливості участі третіх осіб, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, в цивільному процесі / С. Сенік // Вісник Львівського університету. Серія юридична, 2015. – Вип. 61. – С. 308-314.
10. Бобровник О. В. Треті особи в цивільному процесі України : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейно право; міжнародне приватне право» / О. В. Бобровник. – К., 2009. – 21 с.
11. Гражданский процесс: [учебник] / [Д. Б. Абушенко и др.] ; отв. ред. В. В. Ярков. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 720 с.
12. Чечот Д. М. Участники гражданского процесса / Д. М. Чечот // Избранные труды по гражданскому процессу. – СПб : Изд-во юрид. фак. С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. – С. 85-234.
13. Щеглов В. Н. Субъекты судебного гражданского процесса / В. Н. Щеглов. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 1979. – 130 с.
14. Аргунов В. Н. Участие третьих лиц в советском гражданском процессе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / В. Н. Аргунов ; Моск. гос. ун-т. – М., 1980. – 18 с.
15. Коршунов Н. М. Гражданский процесс : [учебник для вузов] / Н. М. Коршунов, Ю. Л. Мареев. – М. : Норма, 2004. – 848 с.
16. Євхутіч І. М. Участь третіх осіб у цивільному процесі / І. М. Євхутіч // Наук. вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія: Юридичні науки ; Херсон. держ. ун-т, юрид. ф-т. – Херсон : Гельветика, 2014. – Вип. 5, Т. 1. – С. 168-171.

